

A bűn és a gyermekek ábrázolása a médiában

A kriminális deviancia, azon belül is a 0 és 18 év közötti, bűncselekménnyel kapcsolatba kerülő kiskorúak médiamegjelenítésével foglalkozó kutatás 2008 áprilisában, öt médiumban vizsgálta az erőszakkal, bűncselekménnyel, szabálysértéssel, áldozattá vagy elkövetővé válással foglalkozó híreket. Jelen tanulmány a kutatás főbb megállapításait foglalja össze a biztonságérzetet befolyásoló bűncselekmény reprezentációtól, a büntetendő cselekmények bemutatására használt narratívákon át a gyerekek esetében kimutatható jelentős kriminális jelülreprezentáltságig.

Nem a tények zavarják az embereket, hanem a tényekről alkotott vélemények.¹ Mi több, véleményeink többnyire nem is tény-, hanem véleményalapúak, vagyis eleve nem a közvetlen személyes meg tapasztaláson, hanem már „mediatizált tényeken”, a tényekről szerkesztett közléseken/véleményeken alapulnak.

A tapasztalatok és normák átadása, a kultúra közvetítése hosszú időn át személyes és szóbeli volt: a szavak közvetítésével, személyes kommunikáció útján történt, közbeiktatott tárgyasult közeg (médiium) nélkül. Bár Johannes Gutenberg már 1453-ban „felfedezte” a nyomtatást, az első újságok csak a XVII. század elején jelentek meg. Az írott sajtó még ennél is később, csupán a XIX. században lett a mai értelemben vett „médiá”, vagyis sokakat érintő, valódi „tömegtájékoztató eszköz”, ahhoz pedig a XX. században megvalósult technológiai fejlődésre volt szükség, hogy a hírek és ismeretek *alacsony áron és nagy tömegek számára* váljanak elérhetővé. Jelentős változás, paradigmaváltás ez: mind a „Gutenberg-galaxis”, mind az

¹ Epiktétosz: Kézikönyvecske. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978

elektronikus/audiovizuális kommunikáció korszaka a „mediatizált” válasz, a média által közvetített valóság kora lett. Az előbbi „tipográfiai ember”² számára csakúgy, mint az utóbbi „elektronikus ember” részére a kérdésekre adott válaszokat – a „valóságot” – már elsősorban a különböző médiumok közvetítik, szerkesztik vagy éppen teremtik meg. Az események többségének így a média által teremtett szövegkörnyezetben, a média konstrukciói révén adunk jelentést.

Nincs ez másként a bűnözés esetében sem. A kriminalitásról szóló ismereteink jelentős része a tömegtájékoztatáson keresztül érkező híreken alapul. A bűnözés ábrázolása formálja a bűnről és a devianciáról szóló diskurzust, sőt esetenként azok valóságát is.³ A média szerepe jelentős annak meghatározásában, mit tartanak az emberek a bűncselekmények közül a legfontosabbnak, a legjellemzőbbnek, illetve ezek osztályozását, tipológiáját is kínálhatja. A média a kriminalitással és az igazságszolgáltatással kapcsolatos közbeszédet is tematizálhatja azzal, hogy egyes esetek jelentőségét, gyakoriságát eltúlozza, kriminalizál bizonyos gyakorlatokat, illetve

2 Marshall McLuhan: *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte.* Trezor Kiadó, Budapest, 2001

3 A devianciák között nemcsak a bűnelkövetésnél, hanem például az öngyilkosságnál is felismerhető ez az összefüggés. Phillips és Bollen azt tapasztalták, hogy öngyilkossági hírek megjelenése után megnövekedett az újságolvasók táborában is az ilyen cselekmények száma. Kenneth A. Bollen – David P. Phillips: *Imitative Suicides: A national study of the effects of television news stories.* In: *American Sociological Review*, 47/1982., pp. 802–809. A hatást annál nagyobbak találták, minél híresebb, attraktívabb volt az elkövető, és minél részletesebb a beszámoló. Ez az imitációs tanulás általános jellemzőinek felel meg. Maga az öngyilkosság utánzásos, járványszerű terjedése egyébként régóta ismert jelenség, anekdotikusan kapcsolódik Goethe *Az ifjú Werther szenvedései* című szentimentális regényéhez, illetve a regény 1774-es megjelenése utáni öngyilkossági hullámhoz. Olyannyira, hogy Phillips az öngyilkosságokról szóló híreket követő szignifikáns öngyilkossági szám emelkedését Werther-effektusnak nevezte el. David P. Phillips: *The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect.* *American Sociological Review*, vol. 39., no. 3., 1974, pp. 34–35.

általános érvényű következtetések levonására ösztönöz, akár a bűnüldözést is befolyásolva ezzel.⁴ A legújabb kori magyar média-történelem is sikeresen alkalmazott több olyan narratívát, amelyek a közbeszéd mellett a jogalkotás közvetlen befolyásolására is⁵ képesek voltak. Ezért is jelentős annak megismerése, milyen a média bűnvilága, vagyis hogyan reprezentálja a tömegkommunikáció a közönség részére a bűnözést, milyen képzeteket, üzeneteket kultivál erről – általában vagy specifikus metszeteiben.

Egy információ, esemény hírré válása nagymértékben annak hírértékétől függ. Előfeltevésünk, hogy a deviancia/bűnözés kontextusában a gyerekekre és fiatalokra vonatkozó információ különösen nagy hírértékű. Ez csak részben tulajdonítható a fogalom hagyományos tartalmi kritériumainak.⁶ Ezek közül talán a váratlanság/meglepetőség vonatkoztatható ide, amennyiben feltételezzük, hogy a közgondolkodásban a bűnelkövetés és a fiatalok „ártatlanságának” képzete nehezen egyeztethető össze, illetve, hogy a fiatalok sérelmére elkövetett bűncselekményről alkotott általános képzet azt tartalmazza, hogy ez különös elvetemültséget feltételez, és ezért ritkán előforduló. Úgy gondoljuk, hogy e mellett a fiatalok bűnözéssel való kapcsolatának drámai jellege, illetve, még inkább, a fiatalokkal kapcsolatos mélyebb szorongások megerősítése magyarázhatja az ilyen események jelentős hírértékét és nagy nyilvánosságát.

4 Ilyen például a „cigánybűnözés” narratívájának használata a médiában, vagy a „megélhetési bűnözés” mint konstrukció önkényes alkalmazása gyakran nem is a büntetőjog területére tartozó ügyekben.

5 Aktuális példa erre: a tojásdobálás kriminalizálása (vagy tágabb kontextusban a gyűlöletbeszéd körüli kodifikációs – politikai – közéleti polémia), a színesfém-kereskedelem szabályainak szigorítása, vagy a KRESZ szabályainak módosítása a gyalogátkelőhelyeken történő súlyos balesetek után.

6 Hagyományosan a hírérték tartalmi kritériumaként az esemény váratlan, kis valószínűségű és ezért meglepő volta mellett az aktualitást, a már bevett tematikai keretbe illeszthetőséget, a résztvevők ismertségét, befolyását, az okozott kár, a normasértés fokát, illetve a földrajzi és kulturális közelséget szokták említeni.

A bűn és a bűnelkövető, áldozattá váló gyermekek ábrázolása a médiában

A WHO 2002-es úgynevezett *Erőszak-jelentése*⁷ szerint a világ országaiiban átlagosan a fiatal (14–30 éves) férfiak 6-7%-a követi el az összes bűncselekmény 50-70%-át, és a súlyos, erőszakos bűncselekmények 60-85%-át. Az áldozattá válás is ebben a korcsoportban a legmagasabb. Emberölés áldozatává válással az afrikai vagy amerikai régióban élő 15–29 és 30–44 éves férfiak a legveszélyeztetettebbek.

Magyarországon a statisztikai adatok szerint a 14 éven aluli, nem büntethető gyerekek 0,2%-a követ el valamilyen tényállászerű cselekményt (jellemző módon, az esetek négyötödében, valamilyen vagyoni elleni bűncselekményt), míg a 14-18 éves populáció 2%-a érintett elkövetőként a kriminalitásban. Ha az elkövetésre vonatkozó adatokat nem a gyerekneveléshez, hanem az ismertté vált bűnelkövetőkhöz viszonyítjuk, akkor az derül ki, hogy az elkövetők mintegy 3%-a gyerekkorú, és 9%-a (a vagyoni elleni, valamint az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények körében 14-15%-a) fiatalkorú. Az áldozattá válás évente négy-ötezer gyereket érint, sérelmekre főleg veszélyeztető vagy személy elleni bűncselekményeket követnek el, a vagyoni elleni cselekmények sértettjeinek aránya 40% körüli. Az évi nyolc-kilencezer fiatalkorú áldozat viszont jellemzően (60-70%) vagyoni elleni bűncselekmények sértettje.

Közismert, hogy a bűnügyi tájékoztatást az erőszakos jellegű cselekmények dominanciája jellemzi, az erőszak a hírekben és a média bűnmegjelenítésében általában felülreprezentált. A médiában megjelentetett elkövetők többsége 25 és 40 év közötti, és a bűnügyi statisztikákból is az derül ki, hogy a bűncselekményt elkövető (illetőleg azzal gyanúsított) terhelteknek több mint 65%-a 25 évesnél idősebb. Ezzel együtt megfigyelhető azonban az a trend is, hogy a tudósítá-

7 Etienne G. Krug et al. (eds.): World Report on Violence and Health, WHO Geneva, 2002
http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf

sokban szereplő bűncselekményeknek – és különösen az erőszakos cselekményeknek – jelentős részénél az elkövető fiatalkorú.⁸

Kubrin és Pollak 2007-es tanulmányában ismertetett, hírek/tudósítások elemzésén alapuló kutatása szerint ha egy fiatal jelenik meg a hírekben, akkor az leggyakrabban valamilyen „erőszak” kontextusban történik. A kutatók megállapítása szerint: *„Egy évben relatíve kevés fiatalot börtönöznek be erőszakos bűncselekmények miatt, míg a tudósításokból úgy tűnik, hogy ez elég elterjedt, gyakori dolog.”* Más oldalról viszont bizonyított, hogy a gyermek-, fiatalkorú áldozatok kevesebb figyelmet kapnak, mint a fiatalkorú elkövetők.⁹

Kubrin és Pollak kutatásában 2005 októbere és decembere között egy washingtoni újság és egy tévéhíradó bűnügyi tárgyú híradásait, tudósításait tanulmányozta oly módon, hogy az ugyanarról az esetről szóló írott és elektronikus médiahírt párba rendezte és vizsgálta. (Összesen 71 ilyen „hírpár” került a mintába.) Ezzel a technikával azt kívánták elemezni, hogy a különböző médiumok hogyan dolgozzák fel a híreket. A kutatási eredmények szerint mindkét médiatípus szenzációként kezelte a fiatal/gyerekkorút – akár elkövetőként, akár áldozatként – érintő bűncselekményeket. A tévéhíradókban a tudósítások felvezetőjében jellemző módon több nyitott kérdést, állásfoglalást fogalmaznak meg az újságcikkcímekhez képest. Az újságcímekben általában egy állítás és néhány figyelemfelkeltő szó, jelző van. A tévéhírek felvezető szövege ezzel szemben hosszabb, érzelmetli, és alkalmasabb a félelemkeltésre.

Például ugyanaz a hír a Washington Postban: *„A George Iskola egyik tanárát nemi erőszakkal vádolják”* és az ABC News híradó-

8 Forrás: ERÜBS-adatbázis. Tájékoztató az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika adataiból. I. kötet. Rendészeti Statisztikai Önálló Osztály–Legfőbb Ügyészség, 2006. Lásd még: Robert Reiner – Sonia Livingstone – Jessica Allen: *From Law and Order to Lynch Mobs: Crime News Since the Second World War*. In: Paul Mason (ed.): *Criminal Visions: Media Representations of Crime and Justice*. Willan Publishing, Portland, 2003, p. 20.

9 Jessica M. Pollak – Charis E. Kubrin: *Crime in the News: How Crimes, Offenders and Victims are Portrayed in the Media*. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, vol. 14., no. 1., 2007

ban: „Pascal Brazey-t több bűncselekmény elkövetésével is gyanúsítják, miután a tanárt egy volt diákja nemi erőszakkal vádolta meg”. A szövegben az újsághír is tartalmazta a tanár teljes nevét, azt, hogy a nemi erőszakon kívül több bűncselekménnyel is vádolják, valamint hogy az áldozat egy diák. Jól látszik a két médium „hírkézeltése”, „hírtálatása” közötti különbség a következő esetben is. Újságcikk: „Tinédzser néző sérült meg egy lövöldözésben az Arundel futballmérkőzésen”, míg a tévéhír felkonferáló szövege: „Ma este egy középiskolai focimeccsnek lövöldözés vetett véget, amiben egy tinédzser lányt meglőtték”. Bár a tévéhír bevezetője nem tartalmaz több információt, mint az újságcikk címe, mégis több annyiban, hogy konkrétan fogalmaz a sérülés súlyosságáról. „A lányt meglőtték” kitétel nem részletezi ugyan a sérülés súlyosságát, mégsem hagy kétséget afelől, hogy a sérülés kisebb, mint amekkorára az újságcímből gondolnánk. Az az eset, amelyben egy nevelőszülő bántalmazta hathetes fiát, így szerepelt az újság címlapján: „Gyermek elleni súlyos erőszak”, míg a tévériporter felvezetőjében mindez sokkal kevésbé szenzációhajhász módon így szerepelt: „Egy újszülöttet helyeztek el Washington D. C. egyik nevelőotthonában, akinek életéért most is küzdenek, miután bántalmazták, megütötték és megrázták”.

Az újságok természetesen azt akarják elérni, hogy az olvasók folytassák az olvasást, ezért figyelemfelkeltő, kíváncsivá tevő címeket adnak a hírek. A televízió-állomások szintén azt szeretnék, hogy a nézők tovább nézzék a műsort, ezért egy sokkoló felkonferáló szöveggel keltik fel az igényt arra, hogy a néző végigülje a műsort, ha meg akarja tudni a történet végét. Mindkét médiatípusban azt tapasztalták a kutatók, hogy a gyermek-, fiatalkori bűnözést „érzéketlen” és „irritáló” jelenséggként mutatták be, kizárólag egy meghatározott bűncselekményi körrel kapcsolatban, azzal a céllal, hogy „fiatalkori bűnözési hullámot” kreáljanak. A gyermek, fiatal áldozat karaktere ártatlan, míg a gyermekeket is érintő bűncselekmények tárgyalásakor különös hangsúlyt kap a biztonság/közbiztonság kérdése.

Pollak és Kubrin szerint vannak alapvető különbségek a két médiatípus hírtálatási, -kezelési gyakorlata között is. Míg az újsághírek

az ideákra fókuszálnak, addig a tévé az érzésekre, megjelenésre, hangulatra. A tévéhíradásokban általában már előre megformált kulturális sztereotípiákat használnak, amelyekkel egyszerűen és gyorsan válthatnak ki érzelmeket. Például egy ilyen gyakran használt panel az a hit/hiedelem, hogy a fiatalokúrú elkövetők egyre erőszakosabbá válnak. Többek között erre (az ilyen típusú sztereotípiákra) vezethető vissza, hogy azok a történetek, amelyekben fiatalokúrú elkövetők (is) szerepelnek, nagyobb médiafigyelmet kapnak.

Magyarországon a kriminalitás/gyermekkori kriminalitás média-reprezentációjának témájában 2006-ban lefolytatott, az Országos Bűnmegelőzési Bizottság által finanszírozott kutatás érdemel kiemelt figyelmet, ami a fiatal bűnelkövetőkkel kapcsolatos társadalmi konstrukciókat vizsgálta a releváns média hírek tartalomelemzésének segítségével. Az elmúlt tíz év legnagyobb médiavisszhangot kiváltó eseteinek (Simek Kitti-ügy, Kocsis Franciska-ügy, Mortimer és Józsika esete, a taxisgyilkos lányok és a szécsényi gyerekgyilkosság) analízise alapvetően kvalitatív módszerekkel történt, és a következő – igen érdekes – megállapításokra vezetett:

- a sajtó leegyszerűsítő, gyakran önellentmondó, paradigmatis „üzenetek”, narratívák szerint tárgyalja a bűnügyeket (így például: Simek Kitti könyörtelen és megfontolt gyilkos és/vagy korábbi bántalmazások áldozata, aki megmenti családját);
- a hírtelzés ebben a témában – nem meglepő módon – a bulvármédiában a legnagyobb arányú. Tette érhető, hogy ha nincs elegendő mennyiségű hír vagy hírforrás, akkor az újságíró maga kreál. Mivel a hitelesség látszatát kívánja keltetni, ezért forrásokra hivatkozik, amelyek azonban gyakran laikusak és a téma szempontjából inkompetensek;
- a hírekben a bűnelkövető gyermek személyiségének alapvető jellemzői: rendezetlen családi háttér, iskolai problémák, ellentmondásos személyiség, „nem olyan, mint egy fiatalokúrú” (Mortimernél kiemelik, hogy nagydarab; Simek Kittinél az életkorát, a kinézetét, hogy rendszeresen dolgozott, édesanyját segítette stb.);

- a tudósításokban rendszeresen megjelenik a kisebbségi lét, a „cigánybűnözés”;
- a hírekben összeecsúszik a magán- és közzsféra (a gyermekkorú szereplő adatainak közzététele, személyes terének megsértése stb.), és nem csak a gyermek, hanem teljes családja, lakókörnyezete a médiafigyelem középpontjába kerül;
- jellemző a „megtorló, bűnbakkereső eljárás”, az elkövetők „kis szörnyetegek”. Ezzel együtt gyakran felvetődik a társadalom szerepe/felelőssége is;
- tipikus az értetlenség a brutális elkövetés és az „egyre szaporodó gyermeki erőszak” miatt;
- jellemző az áldozat egydimenziós ábrázolása. A sértett ártatlan, a sérelmére elkövetett cselekményben a közrehatása nem kimutatható, vagy legalábbis menthető a magatartása.

A kutatás nem tér ki az egyes orgánumok hírkezelése közötti különbségekre.

Empirikus vizsgálat

Módszertan

A jelen tanulmány háttéréül szolgáló kutatás elsődleges célja annak feltárása volt, hogy miként jeleníti meg a média a kriminalitást, ezen belül is a gyerekeket és a fiatalokat mint a bűncselekmények elkövetőit vagy áldozatait. Ennek érdekében egy meghatározott időtartományban (egy hónap), a médiapluralitás szem előtt tartásával kiválasztott sajtóorgánumokban, a kutatási tárgynak megfelelően meghatározott kulcsszavakat tartalmazó híreket, tudósításokat elemeztünk, kérdőíves módszerrel. 2008. április 1. és 30. között a Népszabadságban, a Blikkben, az MTV Esti Híradó és a TV2 Tények adásaiban, valamint az Index internetes hírportál oldalain gyűjtöttük, elemeztük és értékeltük a gyermekekkel, fiatalokkal, bűnözéssel, bűnnel, erőszakkal és áldozattá válással kapcsolatos tudósításokat. A kutatási mintába a következő keresőszavakat tartalmazó hírek kerültek: „*gyermek*”, „*fiatal*”, „*áldozat*”, „*elkövető*”, „*bűn*”

cselekmény”, „szabálysértés”, „bűn”, „erőszak”. Az elemzés során az együttes előfordulást és a kulcsszavak önálló megjelenését is vizsgáltuk. A mintába 1450 hír került, 57%-ban az írott és 43%-ban az elektronikus médiából.¹⁰

Eredmények

A hírek megoszlása az egyes orgánumokban a következőképpen alakult (1. számú táblázat).

A 2. számú táblázat a vizsgálati mintába az egyes szempontok szerint bekerült hírek arányszámaát tartalmazza a

Népszabadság, Blikk, valamint a két híradó esetében.

A Blikkben 2008 áprilisában 2387 hír/tudósítás jelent meg. Ennek ötöde (22%) került be a kutatási mintába, azaz tartalmazta a kulcsszavak legalább egyikét. A mintánkban az anyagok 11%-ának volt valamilyen kriminális relevanciája (bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésével kapcsolatos hír), és 7%-a foglalkozott 0–18 éves gyerekekkel. Ebből az elkövetőként vagy áldozatként gyerekekkel foglalkozó hírek aránya 47% volt.

A másik vizsgált írott médiumban, a Népszabadságban eltérően alakultak az arányszámok. A mintába kerülő hírek aránya alacsonyabb, 16%-os, a bűncselekményekkel, szabálysértésekkel foglalkozó hírek aránya viszont hasonló (10%) volt. A 18 éven aluliakkal foglalkozó hírek száma is kevesebb, negyven darab (ez az összes hír 1,5%-át jelentette), ezen belül azonban a kriminális relevanciájú hírek

1. számú táblázat

Megoszlás – médiumok szerint

Népszabadság	23% (328)
Blikk	35% (503)
MTV Híradó (19.00)	8% (124)
TV2 Tények (18.30)	12% (169)
Index	22% (326)
Mindösszesen	100% (1450)

¹⁰ A hirdetések és az újságok mellékleteként megjelenő kiadványokban szereplő cikkeket nem vettük számba. Az újság több oldalán is megjelenő hírt (például címlapon, majd belső oldalon) egynek vettük, hasonlóan a formailag több „részcikkre” tagolt tudósításokat, ahol például az egyes szakértők véleménye külön háttérrel, a híren belül némiképp elkülönülten jelent meg.

2. számú táblázat

Megoszlás – médiumok és vizsgált szempontok szerint

	Blikk	Népszabadság	M1 Híradó	TV2 Tények	Index	Összesen
Hírek, témák, ropikok száma összesen az adott hónapban (adott médiában/műsorban)	2387 (100%)	2720 (100%)	270 (100%)	347 (100%)	- *	5724
Összes rögzített hír száma (a kutatási minta nagysága)	503 (22%)	328 (16%)	124 (46%)	169 (49%)	326 (*)	1450
Bűncselekménnyel, szabálysértéssel kapcsolatos hírek száma az adott hónapban (adott médiában/műsorban)	259 (11%)	277 (10%)	90 (33%)	114 (33%)	188 (*)	928
0-18 éves gyerekekkel kapcsolatos hírek száma az adott hónapban összesen	166 (7%)	40 (1,5%)	28 (10%)	39 (11%)	108 (*)	381
Ebből bűncselekménnyel, szabálysértéssel kapcsolatos hírek száma	78 (47%) 30% az összes mintába kerülő bűncselekményhez képest	11 (27,5%) 4% az összes mintába kerülő bűncselekményhez képest	6 (21%) 6% az összes mintába kerülő bűncselekményhez képest	16 (41%) 14% az összes mintába kerülő bűncselekményhez képest	30 (28%)	141

* Az Index esetében nem értelmezhető ez a kategória.

aránya 27,5% volt. Ha egymásra vetítjük a két médiumban rögzített hírek számát, akkor látható, hogy a Blikkben jelentősen magasabb a 0–18 évesekkel foglalkozó hírek száma és aránya (166 – 7% – a 2387 hírből, a Népszabadság 2720 darabszámú mintájában mért 40 – 1,5% hírhez képest), és bűnelkövető/áldozat gyerekekkel a Blikk a vizsgált időszakban 78 cikkben, a Népszabadság pedig 11-ben foglalkozott.¹¹ (A kriminális deviancián kívül a bulvármédium jelentős terjedelemben foglalkozott a hírességek családi életével, gyermekeivel, valamint a gyermekneveléssel.) Úgy tűnik, a gyerekek megjelenítése eltérő arányban, de jelentős mértékben kapcsolódik a bűnözéshez mind a két vizsgált írott médiában: a Blikk gyerektémájú híreinek majdnem fele, a Népszabadság effajta tudósításainak pedig több mint negyede kriminális hír volt.

Az *elektronikus médiumok* közül a tévéhíradók adásait tudtuk ebből a szempontból elemezni, mivel az internetes hírportál híryananyagainak mennyisége, az új hírek felkerülésének esetlegessége, az egyes tudósítások „vándorlása” (a főoldalról aloldalakra) és duplikációja (ugyanabban az időpillanatban ugyanannak a hírnek az elérhetősége több oldalon/oldalról) jelentős mértékben relativizálja a mennyiségi mutatókat.¹²

Az írott sajtóval összevetve figyelemre méltó, hogy a bűnügyi tudósítások aránya a híradókban háromszor annyi: a kriminális deviancia itt már a hírek egyharmadában megjelenik. A másik vizsgálti szempont, a gyerekekkel kapcsolatos tudósítások számának mutatója is jelentősen magasabb volt itt, mint az írott médiában. A *kereskedelmi* és a *közszolgálati híradó* között – bár tetten érhetők voltak szerkezeti és szerkesztési eltérések – nem volt jelentős kü-

11 Rovatkategóriák a Népszabadságban: főoldal, belföld, külföld, mozaik, kis hírek, sport, gazdaság, vélemény, vezércikk, egyéb beloldal. Rovatkategóriák a Blikkben: főoldal, politika, belföld, külföld, szórakoztatóipari hírek, sport, vélemény, egyéb beloldal.

12 Oldalak az Indexen: főoldal, belpolitika, külföld, bulvár, velvet, poronty, gumicukor, egyéb. Mivel az Index egyes aloldalai önállóan kereshetők, és a hírek egy része csak ott jelenik meg, ezért a főoldalon és az aloldalakon egyaránt megjelenő tudósításokat mindkét helyen szerepeltettük.

lönbség a bűncselekménnyel és a gyerekekkel foglalkozó hírek arányai között. A kereskedelmi híradóban több, rövid terjedelmű tudósítás szerepelt, ezen belül azonban a közszolgálati adóval csaknem azonos arányban foglalkoztak bűnesetekkel és 18 éven aluli gyerekekkel. Az egyetlen pont, ahol jelentős eltérés volt a két részminta között, a büntetendő cselekményt elkövető gyerekek reprezentációjánál mutatkozott: ez a közszolgálati híradóban 21, a kereskedelmi miben 41%. Ez azt jelenti, hogy megközelítőleg ugyanannyi gyerekekkel foglalkozó tudósítás közül kétszer annyi volt a kriminális devianciával foglalkozó hírek aránya a kereskedelmi tévéhíradóban. A kereskedelmi tévé gyerek-deviancia aránya egyébként a Blikkben, a közszolgálati tévéé a Népszabadságban tapasztalt arányhoz közelítő.

A hírek formái, szerkezeti elemzésének részeként vizsgáltuk, hogy adott médiumon belül *hol és hogyan jelent meg a tudósítás* (ábrázolás, kép stb.). Az írott és elektronikus média belső szerkezete, szerkesztési elvei is eltérnek egymástól, ezért a kutatás ezen részének komparativitása nem teljes, viszont fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy milyen hírek társaságában lehet látni, olvasni a bűnnel, erőszakkal, gyerekekkel kapcsolatos tudósításokat.

A *Népszabadságban* a vizsgált hírek 41%-a a Mozaik rovatban jelent meg, mint kis színes tudósítás, terjedelmét tekintve rövidebb, kép/ábrázolás nélküli cikként. A második leggyakoribb előfordulási hely a *Belföld* rovat volt. A *Blikk* esetében a tudósítások 52%-a került a *Belföld* rovatba, majd csaknem azonos arányban a szórakoztatóipari hírek (13%), a külföldi (10%) és a politikai (9%) hírek közé.

Az *Indexen* a mintába kerülő hírek közül a legtöbb (34,5%) a *Bulvár* aloldalon volt megtalálható, majd a *Poronty* site-on, ami kifejezetten a gyerekekkel, gyerekeveléssel kapcsolatos témákat gyűjti (27%). Ez után következett a főoldal, ahol a hírek 25%-a szerepelt.

A *híradók* esetében három kategóriát különböztettünk meg: „kiemelt hír” (amelyet a híradó elején egy mondatban elmondanak), „hír”, valamint „rövid hír” (kevesebb mint 30 másodperc/a híradó végén elhangzó). Ennek alapján a vizsgált hírek 52%-a rövid hír, 17,5%-a pedig kiemelt hír volt.

Megnéztük azt is, hogyan ábrázolják, illusztrálják a bűnt, a gyerekek hogyan jelennek meg a képi bejátszásokon, egyéb *ábrázolás*sokon. A tudósítások illusztrálásaként az elektronikus média esetében – érthetően – gyakorlatilag százszázalékos arányban, míg az írott sajtóban a hírek 24%-ában volt valamilyen kép, ábra. Az ábrázolás az esetek több mint felében (62%) gyermek(ek)ről készített fotót jelentett. A képi megjelenésekben nem találtunk jelentős különbséget a fiú–lány ábrázolások között. A hírek 32%-ában fiú, 26%-ában lány, 27%-ában mindkét nem szerepelt a felvételen, 15%-ában pedig felnőttel együtt volt látható a gyerek.

A kriminalitás megjelenését a hírekben három *megjelenítési* mód szerint vizsgáltuk:

- 1) a hír/tudósítás *expressis verbis* tartalmazza a bűncselekmény, szabálysértés, erőszak kifejezést,
- 2) a bűncselekmény, szabálysértés, erőszak kifejezéseket nem tartalmazza ugyan a hír, de arról szól,
- 3) nem a bűncselekményről/szabálysértésről/erőszakról szól a hír, de kontextuálisan megjelenik az is.

A hírek többsége (67%) a második megjelenítési mód szerint ábrázolta a kriminalitást. A kontextuális ábrázolásra az esetek 20%-ában került sor, míg a hírek 13%-a *expressis verbis* tartalmazta a kriminális deviancia valamely formájának megnevezését is.

Megnéztük, hogy a hír az *eljárás melyik fázisában* tudósít a cselekményről, illetve, hogy *milyen „kitartással”* foglalkozik egy-egy ügygel a sajtó (hányadik cikk foglalkozik ugyanazzal a témával). A cikkek 41%-a akkor foglalkozott a büntetendő cselekménnyel, amikor azt elkövették. A hírek 76%-a volt úgynevezett első hír, azaz adott cselekményt először a nyilvánosság elé táró közlés. Ez után jelentősen csökken a média érdeklődése az adott ügy iránt. A hírrel tovább foglalkozó tudósításokon belül a második cikkek aránya 12%-os, a harmadik cikkeké pedig 5%-os volt. Úgy tűnik, hogy az idő múlásával rohamosan csökken a „tájékoztatási kedv”. Ezt a képet árnyalja némiképp, hogy a hírek 32%-a nyomozati szakban lévő cselekményről, 6%-a pedig az első- vagy másodfokú bírósági eljárásról tájékoz-

tatott. Ezeknek a megjelenéseknek az esetében feltételezhetjük, hogy korábban már foglalkoztak a témával. A kutatási technika időbeni korlátozottsága miatt nem volt módunk arra, hogy mélységében megvizsgáljuk az egyes esetek médiamegjelenítésének időbeli dinamikáját. Korábbi kutatásunkban azonban (esettanulmányok útján) foglalkoztunk már ezzel a témával.¹³ Ebben részletesen foglalkoztunk a megjelenés minőségével, a kiegyensúlyozott tájékoztatással (a hír forrása, megszólalók stb.) is. Ezeket a kérdéseket – részben komparatív célzattal – jelen kutatásban is feltettük. A *hír forrása* 28%-ban hírügynökség volt – ami jelentős részben az internetes tudósítások közül került ki. Az adott médium saját munkatársától eredeztethető hírek aránya 26% volt, míg más médiumra 12%-ban hivatkoztak a sajtómunkások. A hírek 19%-át „meg nem nevezett forrásra” utalással közölték. Hivatalos forrásként legnagyobb arányban a rendőrség szerepelt (7%). A többi igazságszolgáltatási, jogalkalmazási szerv megjelenése, mint adott hír forrása, nem volt értékelhető arányú.¹⁴ A korábbi kutatásunk eredményeivel összevetve a „meg nem nevezett” források használata csaknem azonos arányszámokat mutat (20% a korábbi, illetve 19% a jelenlegi mintában). A hírügynökségek megjelenése a korábbi mintában 11% volt, ami jelentősen alatta marad az új kutatásban megfigyelhető aránynak. Ennek oka egyértelműen az internetes hírportál mintába való bekerülése volt. A jogalkalmazói reprezentativitást elemezve a rendőrség aránya ugyanaz a két mintában (7%), míg az ügyészség/bíróság alulreprezentáltsága jelentős eltérést jelent. A korábbi kutatásban 3, illetve 4%-os volt az ügyészség hírforrásként való megjelenésének aránya. Bár az arányszámok egy részében jelentősnek mondható eltérések vannak, a hivatkozások gyakoriságában, a hírügynökségek, az elhallgatott (eltitkolt) hírforrások, valamint a más médiából átvett hírek és a rendőr-

13 Barabás Tünde – Gyurkó Szilvia – Virág György: Média és igazságszolgáltatás. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 43. OKRI, Budapest, 2006, 11–39. o.

14 Kétféle esetben a bíróság, 17 esetben az ügyészség volt megjelölve hírforrásként. Mindkét esetszám 1% körüli értéket jelent a mintában.

ségi jogalkalmazási hírek dominanciájában nincsen különbség a két kutatás eredményei között.

Vizsgáltuk azt is, *milyen szereplőket szólaltattak meg* a tudósítókban. A megszólalók közül első helyen a rendőrség, majd a terhelt szerepelt (14, illetve 12,5%). Ez után a sértett, az ügyészség, illetve az ügyben megnyilatkozó szakértők jelentek meg legmagasabb arányban a hírekben (6, 5 és 4%). A korábbi kutatással összevetve itt is ugyanaz mondható el, mint a hírforrások esetében: eltérő arányszámokkal ugyanazoknak a szereplőknek a dominanciája/részvétele figyelhető meg.

A hírekben megjelenő *büntetendő cselekmények* esetében – kutatási hipotézisünkkel egyezően – a személy elleni erőszakos cselekmények túlsúlya állapítható meg (17,5%). Emberöléssel a hírek 9%-a foglalkozott, míg az egyéb személy elleni erőszakos bűntettek aránya (testi sértés, könnyű testi sértés, súlyos testi sértés, kényszerítés, segítségnyújtás elmulasztása, személyi szabadság megsértése) 8,5% volt.

A rendőrségi hivatalos adatbázis szerint 2008. január–augusztus hónapjaiban az ismertté vált személy elleni erőszakos bűnelkövetések száma 12 260 volt, ami (a kutatási időtartamnak megfelelően) egy hónapra vetítve 11 befejezett emberölést és 972 testi sértést jelent. A médiában 134 esetben foglalkozott hír emberöléssel, és 131 esetben egyéb személy elleni erőszakos cselekménnyel, ami az emberölések médiamegjelenítésében tizenegyszeres felülreprezentáltságot jelent – ha a kumulált, vagyis az összes médiamegjelenést tartalmazó adatokat vesszük, ami persze befogadói oldalon egy olyan médiafogyasztót feltételez, aki valamennyi általunk vizsgált médiumot napi rendszerességgel nézi-olvassa.¹⁵ Egyes médiumokra lebontva a gyakoriságot, a Népszabadság-olvasók 30, a Blikké 32, az MTV Híradó és a Tv2 Hír-

15 Ez nyilvánvalóan torzít, de legalábbis pontatlan. Nem ismerjük az ilyen médiafogyasztók arányát, de feltételezzük, hogy az ugyanazon hírrel több (ha nem is valamennyi) médiában való találkozás erősíti a hatást, továbbá valószínű, hogy a nagy hírértékű kriminális hírekkel a rádiók műsoraiiban is találkoznak az emberek, amely média a mi mintánkban egyáltalán nem szerepelt.

adó nézői 19, illetve 23, míg az Index olvasói 30 tudósításban találkozhattak emberöléssel. Az összes, bűncselekménnyel foglalkozó hír között az emberölések aránya 14% volt, ami a legnagyobb arányszám az egyes bűncselekmények (tényálláscsoportok) között.

Nehéz megbecsülni, hogy egy „átlagos” hírfogyasztó milyen arányban, rendszerességgel olvassa, nézi az egyes médiumokat, így a kumulatív hatás is csak hipotézis. Az objektív magasabb „esetszám”, azaz hogy több hír, tudósítás foglalkozott a vizsgált időszakban emberöléssel, mint amennyi valójában megtörtént, részben abból is adódhat, hogy az ilyen ügyeket „hosszabban” (több tudósítás erejéig) tartja napirenden a média, másrészt a korábban elkövetett, de a büntetőeljárás során „hírt” produkáló cselekmények is visszavisszakerülnek a médiába. A vizsgált időszakban ilyen volt a Tánczos Gábor-ügy, ahol az elítélt video-tanúvallomása napokon keresztül vezető hír volt, vagy az ausztriai (gyermekét, unokáját fogva tartó és szexuálisan használó) férfi ügyében a nyomozási események, a bűncselekmény részleteinek folyamatos napvilágra kerülése.

A tulajdon és vagyon elleni, gazdasági cselekmények 12%-ban szerepeltek a tudósításokban. Ezen belül a sikkasztás/csalás (4%), lopás (5%) szerepelt legnagyobb arányban. A hivatalos statisztikák szerint 2008. január–augusztus hónapjaiban 10 071 gazdasági és 162 172 vagyon elleni cselekményt követtek el. Az utóbbi (a büntetendő cselekmények között legnagyobb számban előforduló kategória) médiareprezentációját részletesen is vizsgálva megállapítható, hogy amíg egy hónap alatt 10 258 lopást követtek el, a médiában hetven hír foglalkozott effajta cselekményekkel. A médiafogyasztók biztonságérzete szempontjából vizsgálva – ha kumulált, az általunk vizsgált médiumok rendszeres, együttes „fogyasztását” feltételezzük –, ez azt jelenti, hogy a valóságban elkövetett cselekmények 0,7%-a kerül a híradásokba.¹⁶ Az egyes médiumok megjelenő, lopással foglalkozó tudósításokat nézve a Népszabadságban 14, a Blikkben 18, az

¹⁶ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy csak az aktuális ügyek kerülnek a médiába. A valós időben és a korábban elkövetett cselekmények együttesen teszik ki az értékelt arányszámot, ennek azonban a biztonságérzet szempontjából nincs jelentősége.

MTV Híradóban 9, a Tv2 Híradóban 12, míg az Indexen 17 esetben fordult elő ilyen hír 2008 áprilisában.

Sikkasztás esetén a „médiába kerülés esélye” ennél sokkal jobb. A 2008 áprilisában a hivatalos statisztikák szerint elkövetett 269 sikkasztásos ügyből 57 került a médiába. Arányait tekintve ez 21%-os reprezentációt jelent.¹⁷

A személy elleni erőszakos, valamint a vagyon elleni és gazdasági cselekmények mellett a közlekedési bűnesetek mutattak magas médiareprezentativitást. A tudósítások 5,4%-a foglalkozott valamilyen közlekedés elleni büntetendő cselekménnyel vagy a közlekedésbiztonsággal a bűncselekmények kontextusában. Ez az egy hónapra vetített hivatalos bűncselekményi statisztikához mérve valóságot megközelítő reprezentativitást mutat – ha kumulált (azaz az általunk vizsgált médiumok) rendszeres, együttes fogyasztását feltételezzük.¹⁸ 2008 január–augusztus hónapjainak hivatalos bűncselekményi statisztikája szerint 251 761 bűncselekmény vált ismertté, ebből 12 121 volt közlekedési bűncselekmény. Ez 4,8%-os részarány.

A nemi erkölcs elleni cselekményeknél 3,7%-os médiareprezentativitást mértünk (valamennyi általunk vizsgált médium teljes híranyagát alapul véve) az összes bűncselekménnyel foglalkozó hírhez képest, ez az összes ismertté vált bűncselekményen belül a nemi erkölcs elleni bűncselekmények 7%-os arányához képest alulreprezentáltságot jelent.¹⁹

A közrend elleni cselekmények csoportja – és azon belül a köznyugalom megzavarására alkalmas büntetek aránya – emelkedett még ki arányszámát tekintve a mintánkban: 7,6%. Döntően garázdaság, izgatás, önbíráskodás, valamint a visszaélés lőfegyverrel és

17 Az összes általunk vizsgált, büntetendő cselekménnyel foglalkozó hírhez képest ez a sikkasztásos ügyek 6%-os reprezentációját jelenti.

18 Egy hónapban 1515 közlekedési bűncselekményt követtek el, ehhez képest a vizsgált mintában 78 cikk foglalkozott a témával.

19 Egy hónapban 783 nemi erkölcs elleni cselekményt követtek el (a 2008 I–VIII. hónapjaira vonatkozó ismertté vált cselekményekkel foglalkozó statisztika szerint). A vizsgált mintában 54 cikk foglalkozott ilyen cselekménnyel.

közveszélyokozás cselekmények fordultak elő a hírekben. Ebben a kategóriában a tudósításokra jellemző az indirekt bűncselekményi narratíva használata, azaz nem tartalmazzák a hírek a bűncselekmény pontos megnevezését, az a kontextusból derül ki. Például: *„Lánybandák szerveződnek a francia fővárosban, amelyek nem riadnak vissza a fizikai erőszaktól sem, és nemcsak a kezüket használják, hanem kukákat, csavarhúzókat, botot is. A rendőrség egyelőre tehetetlen a csoportosulásokkal szemben”* (Blikk, 2008. április 28). *„Mindenki figyeli a falfirkálókat – Tetten érték a graffitis fiúkat”* (TV2 Tények, 2008. április 10.).

Az összes ismertté vált bűncselekmény között 31%-ot tesznek ki az előbbi csoportba sorolható cselekmények. Ehhez képest a mintánkba került 110 hír 1,5%-os reprezentativitást jelentett az ismertté vált cselekményekhez képest, és 12%-osat a kutatási mintába került bűncselekménnyel foglalkozó összes hírhez képest.

Kimutatható arányszámban foglalkoztak még a tudósítások kábítószerrel való visszaélés körébe sorolható (2%), kiskorú veszélyeztetése és környezetkárosítással összefüggő cselekményekkel (1-1%).

A 0-18 éves gyerekekkel foglalkozó hírek aránya a vizsgált öt médiumban 1,5 és 11% között szórt, átlagban 7%. Ezen belül a deviáns gyerekek ábrázolásának aránya átlagban 34% volt (lásd még a 2. számú táblázat adatai médiumok szerinti bontásban). A gyerekeknek relatíve kevés esélyük van arra, hogy a hírekbe kerüljenek, a kriminális devianciával azonban megháromszorozhatják a rájuk eső médiafigyelmet.

Ha *kriminalitással kapcsolatba kerülő gyerekről* szólt a hír, akkor az esetek 30%-ában áldozatként, 12%-ában pedig elkövetőként szerepelt a gyerek. Ez az arány ellentétes azzal a kutatási hipotézisünkkel, amely szerint a gyermekkori deviancia a média számára elsősorban nem az áldozattá válás szempontjából, hanem az elkövetői oldalról „érdekes”. Az esetek többségében (58%) a gyermekek hírbeli szerepeltetése oktatással, családi élettel (főként a hírességek esetében), gyermeknevelési kérdésekkel, vagy gyerekekkel illusztrált közéleti eseményekkel volt kapcsolatos. Például: *„Madonna indiai lányt szeretne örökbe fogadni”* (Blikk 2008. április 8.); *„Még tart a be-*

íratás” (Népszabadság, 2008. április 6.); „*Gyereknapló – Abigél megfordul*” (Index, Poronty, 2008. április 25.).

Az ismertté vált bűnelkövetők között a kiskorúak aránya jellemzően 11 és 14% közé esik, 2007-ben 12,3% volt. Ezt alig haladja meg a médiában szereplő büntetendő cselekményt elkövető gyermekekkel foglalkozó tudósítások aránya (13,5% az összes mintába kerülő bűncselekménnyel foglalkozó hírhez képest). Némiképp árnyalja a helyzetet, ha a kriminális devianciával érintett gyerekek számát a saját korcsoportjukkal foglalkozó hírekhez viszonyítjuk. Ebben az esetben ugyanis 34%-os átlagos reprezentativitást kapunk, miközben a bűnügyi statisztikák 0,23-0,27%-os bűnelkövetési rátát mutatnak a gyerekkorú (14 év alatti) és 2% körülit a fiatalok (14-18 éves) lakónépességben.²⁰

A gyermekkorúakkal összefüggésbe hozott bűncselekmények 75%-a valamilyen – jellemzően személy elleni – erőszakos cselekmény, a többi vagyon elleni elkövetés volt. A valóságban ez az arány pont fordított: a gyermekkorúak négyötöde (csaknem 80%-a) és a fiatalok kétharmada (65%) valamilyen vagyon elleni bűncselekményt követ el.²¹

A gyereket valamilyen módon negatívan vagy negatív kontextusban (ideértve azt is, ha bűncselekmény áldozataként foglalkoztak vele) megjelenítő cikkek²² aránya 55, míg a pozitív ábrázolások aránya 26% volt.²³

Osszefoglalás

Jelen vizsgálat alátámasztotta, hogy a kriminális devianciáról (bűncselekmény, szabálysértés) szóló híradás jelentős teret kap a mé-

20 Forrás: http://www.police.hu/elemzesek/bunuldozes/orf_080213_01.html
21 Uo.

22 A 0–18 éves gyerekekkel foglalkozó hírek mintájában.

23 19%-ban úgynevezett semleges ábrázolást találtunk. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy olyan hírt tartalmazott a cikk, amely az ábrázolt gyermeket nem minősítette (például: születés, testvérszületés, családi nyaralás stb.), vagy a tudósításban a gyereket illusztrációként használták fel.

diában: az írott sajtóban minden tizedik, az elektronikus média hírműsoraiban azonban már minden harmadik tudósítás ilyen eseményekről számolt be. A személy elleni és a súlyos erőszakos cselekmények felülreprezentáltsága nem meglepő, közismert, hogy a bűnügyi tájékoztatást az erőszakcselekmények dominanciája jellemzi, minden médiakutatás erre az eredményre jut. Ennek megfelelően a vagyon elleni cselekmények bemutatása a valóságosnál lényegesen kisebb súlyú; ebben a körben egyedül a sikkasztás esetében volt magas a médiamegjelenés valószínűsége. A hírek forrásaként leggyakrabban a hírügynökséget vagy saját munkatársukat jelölik meg, a jogszolgáltatás szervei közül hírforrásként egyedül a rendőrség jelenik meg értékelhető arányban. A hírekben a rendőrök és a terhelt a leggyakrabban megszólaló szereplő, a még érdemben mérhető megszólalók – a sértett, az ügyész és a szakértő – megnyilvánulásainak aránya nagyságrenddel kisebb.²⁴ Az adott cselekményről jellemzően az elkövetéskor jelenik meg tájékoztatás, ez után jelentősen csökken a médiaérdeklődés az ügy iránt. Környezetét tekintve a tudósítások jelentős része jelenik meg „kis színesként” vagy a bulvárvatokban és a „szórakoztatóipari” hírek között, illetve a televíziós híradás végén, rövid hírként. A hírek többsége a konkrét bűncselekmény/szabálysértés/erőszak megnevezése nélkül – kis részük ennek kifejezett megnevezésével –, „direktben” a devianciáról szól, de minden ötödik hír más témáról beszámolva, kontextuálisan jeleníti meg a kriminalitást.

A gyerekekkel/fiatalokkal átlagosan csak a hírek 7%-a foglalkozott ugyan, ezek közül azonban minden harmadik valamilyen kriminális devianciával hozta őket összefüggésbe. Míg a bűnelkövető gyerekek/fiatalok médiamegjelenési aránya megegyezik a gyerek/fiatalkorú elkövetők statisztikákban szereplő arányaival, addig a médiában megjelenő összes kiskorú közül a kriminalitással érintettek aránya, reprezentációja kiugróan magas. A kriminalitással kapcsolatba kerülő gyerekek között egyébként az áldozatok aránya több mint két-

24 A megszólalókról, azok megjelenési gyakoriságáról bővebben lásd: Barabás Tünde – Gyurkó Szilvia – Virág György: i. m.

szerese volt az elkövetőkének. Hasonlóan az általános ábrázoláshoz, a gyerekkorúakkal összefüggésbe hozott bűncselekmények esetében is az erőszakos személy elleni cselekmények jelentős felülreprezentálása a jellemző.

Konklúzió

Mit mondhatunk mindezek alapján a média bűnvilágáról, arról, hogyan jeleníti meg a tömegtájékoztatás a kriminalitást, ezen belül is a gyerekeket és a fiatalokat mint a bűncselekmények elkövetőit vagy áldozatait, és milyen képzeteket kultivál, milyen képet közvetít ezen keresztül a vizsgált időszakban és médiumokban a bűnözésről és a fiatalokról?

1. A médiafogyasztó számára körvonalazódó képben a bűn gyakori, nagy valószínűségű esemény. Ez az írott orgánumokra is jellemző, de különösen igaz az elektronikus média hírműsorainak valóságkonstrukciójában, ahol a kriminalitás még nagyobb teret kap, és az üzenet erejét a képi megjelenítés is segíti. A média bűnvilágában majd minden ötödik kriminális cselekmény személyre irányuló támadást tartalmaz, és minden tizedik emberöléssel végződik. Ezeknek a jellemzőknek a konstatálása már-már közhelyszerű, mégis fontos, hiszen a tömegtájékoztatásnak ez az univerzális sajátossága jelentősen befolyásolja a bűnözéssel kapcsolatos érzéseket és félelmeket. Úgy tűnik ugyanis, hogy az emberek bűnözéssel kapcsolatos vélekedését és a közbiztonság helyzetének megítélését sokkal inkább a tömegtájékoztatás által közvetített képek és képzetek alakítják, mintsem a személyes tapasztalat. Mivel a média hasonló elvek alapján működik mindenütt, vagyis a bűnügyi tájékoztatás általános jellemzője a torzítás, a súlyos és erőszakos cselekmények felülreprezentálása, az emberek mindenütt jelentős mértékben félnek, gyakran a tényleges bűnügyi fertőzöttségtől vagy annak alakulásától függetlenül.²⁵ A kockázatos, ijesztő és ke-

25 Egy az Európai Unió 18 országában 2005-ben felvett felmérés adatai szerint például a megkérdezettek véleménye alapján Magyarországon – a

gyetlen világ képe táplálja a bűnözéstől való irracionális félelmet, és a jogrend krízisének érzetét is. Egy végletesen mediatizált és átpolitizált világban a bűnözéstől való félelem könnyen manipulálható. A folyamatosan a súlyos és erőszakos kriminalitást közvetítő és időnként ezen a háttéren bűnözési hullámokat is konstruáló bűnözésmegjelenítés a félelmek mellett (vagy éppen azok következményeként) a punitív indulatokat erősíti, és könnyen mozgósíthatóvá teszi a hírfogyasztókat a büntetések szigorítását vagy a rendvédelmi megoldásokat szorgalmazó felvetések támogatására.

A bűnvilág médiakonstrukciójának megalkotásában jelentős szerepük van a kriminális fikcióknak (regények, filmek, tévésorozatok stb.) is. A tudósítások és a fikciók hatása, képe a fogyasztó számára vélhetően nem különül el élesen. A fikciókban a gyilkosság a hagyományosan elsődleges tematika, de a hetvenes évektől a szexualitás és a drog is egyre inkább a narratíva központjába került. A mintázat változását már a hatvanas évektől jellemzi az is, hogy a korábban egyeduralkodó fő cselekményszálát felváltotta a bűn multiplikált, általános jelenléte. Vagyis már nem csupán a narratívát megelevenítő központi bűncselekmény kerül kibontásra és feldolgozásra a műben, hanem, mintegy mellel, még számos, ehhez nem kapcsolódó cselekményt is elkövetnek, és így egy „kontextuális bűncselekményekkel” teli világ képe ábrázolódik. Ahogyan mondják, Pizskos Harry (a Clint Eastwood által megformált Harry Callahan nyomozó²⁶) már nem tud úgy leugrani az irodájából egy hamburgerért, hogy közben mellette ki ne raboljanak egy bankot. A kontextuális bűnárbrázolás „üzenete” nem mellékes. Azt közvetíti

többi állammal összehasonlítva – igen kedvező a bűnügyi helyzet általában is és az erőszakos bűnözés tekintetében különösen. Mégis, ugyanezen felmérés szerint, az alacsony magyarországi bűnözési ráta ellenére a magyarok biztonságérzete nem jobb (bár nem is rosszabb) az európai átlagnál. EUICS report, *The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey* (EU ICS), 2005

26 A rendőrfilmek műfajának történetében új korszakot nyitó sorozat első filmje 1971-ben jelent meg (*Dirty Harry*).

ugyanis, hogy a bűnözés nem szokatlan, abnormális jelenség, hanem mindent átható, rutinszerű része életünknek. Ebben a vonatkozásban figyelmet érdemlő az, hogy az elemzett tudósításokban a bűnügyi hírek jelentős része „kis színes anyagként”, bulvárrovatokban vagy a híradás végén rövid hírként jelenik meg, illetve, hogy a bűnmegjelenítések 20%-a más eseményekről szóló tudósítások környezetében szerepel. Úgy tűnik, a bűnügyekről szóló non-fiction krimi nemcsak az „ezt mindenkinek látnia kell” események közé avanszált, és nem csupán az adrenalinnövelő szórakoztatóipari hírek sorában vált a hírességekről szóló információk riválisává, hanem a tájékoztatás szövegekörnyezetének töltőanyagaként, hasonlóan a fikciókhoz, egyre inkább kontextuális feladatot is betölt, amelynek hatása ugyanúgy a világ bűnügyi telítettségének képzetét erősíti.

2. A fiatalok vonatkozásában a vizsgálat igazolni látszik azt az előfeltevésünket, hogy a gyerekekkel/fiatalokkal kapcsolatos kriminális információ hírértéke, következésképpen megjelenési valószínűsége magas. A fiatalokról szóló hírekben a deviancia narratívája jelentős, átlagosan 34%, vagyis minden harmadik gyerekmegjelenítés idetartozott. A tendencia valamennyi vizsgált médiumban megjelent, bár kétségtelenül mutatkozott eltérés az egyes orgánumok között.²⁷ Vagyis a médiavilágban – és különösen a bulvár- és kereskedelmi médiában – a gyerekábrázolás jellemzően kapcsolódik a kriminalitáshoz, és, figyelemmel arra, hogy a gyerekek körében is jelentősen felülreprezentáltak az erőszakcselekmények, a gyerekek nagy valószínűséggel erőszakos bűncselekménnyel kapcsolatban jelennek meg.

Álláspontunk szerint – ahogyan azt a bevezetőben is jeleztük – a tájékoztatás említett jellemzőjét csak részben indokolja a gyerek elkövető/áldozat kis valószínűségű és ezért meglepő voltából, valamint a cselekmény drámai jellegéből adódó magas hírérték. Jelentős hírértéket és nagy nyilvánosságot hozhat ugyanis az is, ha a hír valamely mélyebb szorongást erősít, igazol. Az életkor és a bűnel-

27 A közszolgálati híradóban és a „jelentős napilapban” minden negyedik-ötödik, a bulvárlapban és a kereskedelmi televízió híradójában már majdnem minden második gyerekhír kriminális volt.

követés között kétségtelenül van kapcsolat; a fiatalok részesedése a bűnelkövetésben aránytalanul magas (bár ez a megállapítás nem elsősorban a kiskorúakra, hanem a 15 és 30 év közötti korosztályra vonatkozik), sőt Hirschi és Gottfredson elmélete szerint a bűnelkövetés jellegzetes koreloszlása egyenesen „a kriminológia egyik brutális ténye”²⁸. A fiatalok jelentős kriminális részesedésére számos magyarázat kínálkozik²⁹ ugyan, de a fiatalokon belül a kriminális devianciával érintettek egészen bizonyosan nem jelentenek markáns csoportot, különösen nem a médiában megjelenített mértékben. A gyerekkorhoz vagy a fiatalokhoz kapcsolódó félelmek viszont kitüntetett helyet foglalnak el a felnőtt szorongások sorában. A gyerekekkel kapcsolatos szorongás mély, ősi és kétirányú. Egyrészt a fiatalok „romlására”, veszélyességére vonatkozó félelmeket tartalmazza, amelyek évezredek voltát számos szép- és szakirodalmi fosszília őrzi. A szorongás mai, népszerű narratívájának tematizálása nem sokban különbözik ezektől, bár korszerű álcákat öltve jelenik meg.³⁰ Az aggodalom másik területe a gyerekek fokozott veszélyeztetettségét fogalmazza meg.³¹ A folyamatok kapcsolata ördögi: a meglévő szo-

28 Travis Hirschi – Michael Gottfredson: Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89/1983., p. 552. Idézi: Tim Newburn: *Criminology*. Willan Publishing, London, 2007, p. 717.

29 Lásd Virág György: A fiatalok bűnelkövetés egyes jellemzői. *Rendészeti Szemle*, 2009/2., 99–115. o.

30 E szerint a gondolat szerint a „mai fiatalok” egyre agresszívabbak, antiszociálisabbak, fékezhetetlenségük egyebek között a sűrűsödő iskolai erőszak-cselekményekben, a növekvő gyerekbűnözésben, a súlyosbódó kábítószer-fogyasztásban, a korai és/vagy erőszakos szexualitásban, és a céltalan és parttalan plázacsavargásokban is megmutatkozik.

31 Ebben az előadásmódban gyermekeinket egyre több veszély fenyegeti. A fiatalok a szaporodó pedofilérszak, a brutális bántalmazások, utcai rablások, gyerekgyilkosságok, a terjedő szexturizmus és az ezt kiszolgáló gyermekkereskedelem potenciális áldozatai. Mi több, az erőszak már nem csak a rideg külvilágban leselkedik rájuk, ott van a családban, az otthonok falai között és az iskolákban, nevelési intézményekben is. A család hagyományos intézményének válságát a válások, a családok felbomlása, a gyerekek családon belüli elmagányosodása, elhanyagolása jellemzi, és ijesztően szaporodik a pszichés és magatartásbeli problémákkal küszködő gyerekek száma.

rongást erősítő, a fiatalok veszélyességére vagy veszélyeztetettségére vonatkozó hírek magas hírértékük miatt jelentősen felülreprezentáltak a tudósításokban, a jelentős gyermeki devianciát tartalmazó médiakép pedig fenntartja és erősíti azt az alapvető félelmet, amely a magas megjelenítés okozója. A vizsgált tudósításokban a kriminalitással kapcsolatba kerülő gyerekek között az áldozatok aránya két és félszerese volt az elkövetőkének, vagyis, előzetes feltevésünkkel ellentétben, a médiában megjelenő aggodalmak közül – legalábbis ebben a mintában – a veszélyeztetettség miatti jelentősen nagyobb volt. Ez az eltérés azonban, úgy tűnik, nem befolyásolja a szorongásalapú akciók mobilizálását. Amint azt nem oly régen is megtapasztaltuk, elég néhány súlyos vagy brutális, fiatal által elkövetett cselekményről szóló, elkövetési hullám látszatát keltő médiamegjelenítés, és nyomban nagy erővel beindulnak a fiatalok szigorú(bb) szankcionálását (például a büntetőjogi büntethetőség korhatárának leszállítását) követelő politikai és szakmai gépezetek.

A média egyirányú kommunikációjának konstrukciói nehezen ellenőrizhető „való világot” építenek körénk. A Mátix disztópiája az intelligens gépek alkotta szimulált világról talán még nem fenyegető realitás, a totális médiavilág tartalmi azonban már ma is alapvetően befolyásolják hiedelmeinket és viselkedésünket. „*Hagyjatok békén / szálljatok le rólunk*” – énekelték a gyerekek a tanároknak címzett felszólítást két évtizeddel a film elkészítése előtt, a Pink Floyd 1980-ban megjelenő *A fal* című kultuszalbumának emblemikus dalában.³² Láthattuk, a fal azóta is épül – ma már az ő gyerekeik köré.

IRODALOM

Barabás Tünde – Gyurkó Szilvia – Virág György: Média és igazságszolgáltatás. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 43. OKRI, Budapest, 2006, 11–39. o.

Bollen, Kenneth A. – Phillips, David P.: Imitative Suicides: A national study of the effects of television news stories. *American Sociological Review*, 47/1982.

32 „Hey! Teachers! Leave us kids alone!” Another brick in the wall II.

- Coupland, Douglas:** *Generation X*. St Martin's Press, New York, 1991
- Dorfman, Lori et al.:** Youth and violence on local television news in California. *American Journal of Public Health*, vol. 87., iss. 8., 1997
- Dorfman-Schiraldi, Vincent:** *Off Balance: youth, race and crime in the news*. Youth Law Center, Washington D. C., 2001 www.buildingblocksforyouth.org
- Entman, Robert M.:** African Americans according to TV news. *Media Studies Journal*, 8/1994.
- Epiktétosz:** *Kézikönyvecske*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978
- Eron, Leonard D. – Walder, Leopold O. – Toigo, Romolo – Lefkowitz, Monroe M.:** Social class parental punishment for aggression and child aggression. *Child Development*, 34/1982.
- Hirschi, Travis – Gottfredson, Michael:** Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89/1983.
- Irk Ferenc (szerk.):** *Áldozatok és vélemények I-II*. OKRI, Budapest, 2004
- Kruget, Etienne G. et al. (eds.):** *World Report on Violence and Health*, WHO Geneva, 2002
http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf
- Lotz, Roy Edward:** *Crime and the American Press*. Praeger, New York, 1991
- McLuhan, Marshall:** *The extensions of man*. The MIT Press, Cambridge, 1994
- McLuhan, Marshall:** *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte*. Trezor Kiadó, Budapest, 2001
- Newburn, Tim:** *Criminology*. Willan Publishing, London, 2007
- Oblath Márton (szerk.):** *Bűnelkövető, kriminálisan veszélyeztetett fiatalok képi és szöveges médiareprezentációjának elemzése. A „fiatal bűnelkövető” társadalmi konstrukciójának vizsgálata és a média bűnmegelőzésben való közreműködési lehetőségeinek elemzése*. Kézirat, Budapest, 2006
- Phil Scraton (ed.):** *Childhood in 'Crisis'?* UCL Press, London, 1997
- Phillips, David P.:** The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect. *American Sociological Review*, vol. 39., no. 3., 1974
- Pollak, Jessica M. – Kubrin, Charis E.:** Crime in the News: How Crimes, Offenders and Victims are Portrayed in the Media. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, vol. 14., no. 1., 2007

Reiner, Robert – Livingstone, Sonia – Allen, Jessica: From Law and Order to Lynch Mobs: Crime News Since the Second World War. In: **Paul Mason (ed.):** *Criminal Visions: Media Representations of Crime and Justice*. Willan Publishing, Portland, 2003, p. 20.

Sacco, Vincent F.: Media constructions of crime. *Annals of the American Academy of the Political and Social Sciences*, vol. 539., no. 1., 1995

Singer, Jerome L. – Singer, Dorothy G.: Psychologists look at television: cognitive, developmental, personality, and social policy implications. *American Psychologist*, 38/1983.

Virág György: A fiatalokú bűnelkövetés egyes jellemzői. *Rendészeti Szemle*, 2009/2.